

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงรายอย่างยั่งยืน ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจสอบทางวิชาการที่ได้กรุณาคำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพของรายงานวิจัยฉบับนี้คือ

1) นายภราเดช พยัฆวิเชียร	ประธานผู้ตรวจสอบทางวิชาการ
2) ศาสตราจารย์ ดร. สุวิมล ว่องวานิช	ผู้ตรวจสอบทางวิชาการ
3) รองศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ เลาสศิริวงศ์	ผู้ตรวจสอบทางวิชาการ
4) ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง	ผู้ตรวจสอบทางวิชาการ

และขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) โดยการควบคุมดูแล ภายใต้ภารกิจโครงการและประสานงานวิจัย (ภค.) ที่ได้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ปีงบประมาณ 2551

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำหรับ ความช่วยเหลือในการประสานงาน ให้คำแนะนำและร่วมกิจกรรมวิจัย ในตลอดระยะเวลา 1 ปี ของการดำเนินการวิจัย ของผู้บริหารของตำบลบ้านแซว โดยเฉพาะ นายสมควร สุตะวงศ์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบ้านแซว กำนันตำบลบ้านแซว ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน ผู้นำ และประชาชนในพื้นที่ รวมถึงเจ้าหน้าที่ สื่อมวลชน นักวิชาการ ตลอดจนถึงผู้นำและประชาชนในบ้านใหม่ ร่มเย็น เมืองต้นผึ้ง ของสปป . ลาวที่เข้าร่วมกิจกรรม ของโครงการวิจัย ที่ไม่อาจเอ่ยนาม ได้หมดคนในที่นี้ คณะผู้วิจัยหวังว่า ความร่วมมือ ด้านการท่องเที่ยวระดับชุมชนท้องถิ่นของสองประเทศ ในโครงการวิจัยนี้จะเป็น จุดเริ่มต้น ส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคต่อไป

คณะผู้วิจัย

สิงหาคม 2553

บทคัดย่อ

ผลจากการเปิดเสรีทางการค้าและการบริการรวมทั้งการพัฒนาเส้นทาง R3E และ R3W จะส่งผลกระทบต่อท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายในอนาคต การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว ในตำบลบ้านแซว เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอเชียงแสน อำเภอเชียงของ และเมืองโบราณสุวรรณโคมคำ ของ สปป.ลาว ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ โฮมสเตย์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และพัฒนาศักยภาพของบุคลากรระดับท้องถิ่นให้มีความพร้อมรองรับการเติบโตทางการท่องเที่ยว โดยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้เทคนิควิธีวิจัยผสมผสานการสำรวจ การจัดการฝึกอบรมและศึกษาดูงาน การทดลองปฏิบัติ และการจัดเวทีสนทนา ผลการวิจัยทำให้ได้เส้นทางท่องเที่ยวใหม่ 3 เส้นทางคือ เส้นทาง “อัมบุญไหว้พระ 9 วัด” เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักในอำเภอเชียงแสนและอำเภอเชียงของ เส้นทาง “อิสระแห่งสายน้ำ” เชื่อมโยงกับเมืองโบราณสุวรรณโคมคำในสปป.ลาว และเส้นทาง “ความสุขของความพอเพียง” เพื่อท่องเที่ยวภายในตำบล ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่และสร้างความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวกับ สปป.ลาว ในการพัฒนาโฮมสเตย์ ชุมชนบ้านท่าขันทองได้จัดตั้งคณะกรรมการโฮมสเตย์ของหมู่บ้านและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นแนวทางพัฒนาจนได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยจากสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา สำหรับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ได้พัฒนาหลักสูตรการอบรมตามความต้องการของท้องถิ่นสำหรับผู้นำ และประชาชน รวม 4 หลักสูตรคือการวางแผนและพัฒนากองท่องเที่ยว การต้อนรับนักท่องเที่ยว การจัดงานประเพณีและการแสดง และการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น โดยหลักสูตรการอบรมสามารถพัฒนาศักยภาพของบุคลากรได้ และกระบวนการวิจัยช่วยให้ชุมชนสามารถจัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวของตำบลและมี คุณภาพการบริหารจัดการในภาพรวมอยู่ในระดับดี ส่วนคุณภาพการบริการอยู่ในระดับดีมาก

Abstract

The execution of regional free trade and service agreements and the development of R3E and R3W roads will certainly send impacts on future tourism in Chiangrai. This research aims (1) to develop tourist attractions and routes to connect Tambon Bansaew with tourist attractions in Chiangsaen, Chiangkhong, R3E road and the Suvannakhomkham ancient city in Laos, (2) to study the participation of communities in homestay programs in line the sufficiency economy concept, and (3) to develop the capacity of local people in coping with tourism growth. This participatory action research uses mixed research methods, ranging from field surveys, training and study tours organization, practicum, and local forums organization. Three tourist routes developed are, firstly, the Contented with Nine Temple Visits to link with major tourist attractions in Chiangsaen, Chiangkhong, secondly the Drifting with the Stream to link with the Suvannakhomkham ancient city in Laos and, thirdly, the Sufficiently Happy to introduce tourism within the Tambon. The Ban Ta Kan Thong community is successful in establishing the village homestay committee, applying the sufficiency economic concepts in improving participating homes upto the Ministry's standard without altering the local culture. Four training programs are created based on the needs of the community leaders, including training on tourism planning and development, tourist reception, festival and presentation management, and local tourist guides development. Training results give confidence that training curriculum can improve the potential of community members and the research process can support the community in establishing tourism committee in the village. The quality of tourism management is evaluated as a good while the quality of service is rated as very good.

คำสำคัญ

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Management)

การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources Management)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism)

การจัดการโฮมสเตย์ (Homestay Management)

การพัฒนาศักยภาพของชุมชน (Capacity Building)

การพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participation Development)

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อที่ใช้ในการวิจัย	ญ
บทนำรวม	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
รายละเอียดความเชื่อมโยงระหว่างโครงการวิจัยย่อย	5
ประโยชน์ที่ได้รับ	8
หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	9
โครงการ 1	
การพัฒนาเส้นทางทางท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นอำเภอเชียงแสน เพื่อเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน	
บทคัดย่อ	11
บทนำ	13
การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	17
ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	31
ผลการวิจัย	37
สรุปผล วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ	89
บรรณานุกรม	93
โครงการ 2	
การจัดการโฮมสเตย์แบบมีส่วนร่วมของชุมชน	
บทคัดย่อ	101
บทนำ	103
การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	107

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	119
ผลการวิจัย	123
สรุปผล วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ	155
บรรณานุกรม	163
ภาคผนวก	165
โครงการ 3 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรของชุมชนท้องถิ่นเพื่อรองรับการเติบโตของ การท่องเที่ยวบนเส้นทาง R3E	
บทคัดย่อ	185
บทนำ	187
การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	189
ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย	201
ผลการวิจัย	205
สรุปผล วิเคราะห์ผลและข้อเสนอแนะ	255
บรรณานุกรม	261
ภาคผนวก	265
บทสรุปรวม	
บทนำ	279
ภาพรวมของการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลบ้านแซว	282
การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว	286
การพัฒนาศักยภาพและความพร้อมของชุมชน	289
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของตำบลบ้านแซว	292
บทเรียนจากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	296
บรรณานุกรม	298
ประวัติและผลงานวิจัยของนักวิจัย	299

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1-1	แสดงข้อมูลเบื้องต้นของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวเชิงแสและเชิงของ	38
1-2	แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวสนใจในเส้นทางระหว่างเชิงแส – เชียงของ ..	42
1-3	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของบ้านสันทรายกองงาม	49
1-4	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของบ้านสบกก	52
1-5	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของบ้านแซว	55
1-6	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของบ้านท่าขันทอง	58
1-7	ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของบ้านสวนดอก	64
1-8	การประเมินศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว	82
1-9	ความคิดเห็นของผู้ร่วมกิจกรรมทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว	84
2-1	เปรียบเทียบวิถีเศรษฐกิจพื้นฐานกับวิถีเศรษฐกิจแบบก้าวหน้า	115
2-2	รายชื่อสมาชิกโฮมสเตย์หมู่ 3 บ้านท่าขันทอง	131
2-3	รายชื่อสมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์หมู่ 1 บ้านแซว	133
2-4	รายชื่อสมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์บ้านแซว หมู่ที่ 14 บ้านแซวกลาง	133
2-5	ผลการประเมินความพึงพอใจของชุมชนต่อการอบรมความรู้ความเข้าใจ มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย	139
2-6	ผลการประเมินบ้านพักโฮมสเตย์ครั้งที่ 1.....	141
2-7	ผลการประเมินความพึงพอใจของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการ โฮมสเตย์	154
3-1	แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างแยกตามหมู่บ้าน	202
3-2	จำนวนและลักษณะของประชากรของตำบลบ้านแซว	207
3-3	แสดงลักษณะของผู้ตอบแบบสอบถามความต้องการในการพัฒนาด้านการ ท่องเที่ยว	211
3-4	ความคิดเห็นต่อการพัฒนาตำบลบ้านแซวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว	212
3-5	เรื่องที่ตำบลบ้านแซวควรได้รับการพัฒนา	213
3-6	ความต้องการฝึกอบรมของประชาชนตำบลบ้านแซว	214
3-7	แผนพัฒนาบุคลากร ตำบลบ้านแซว	215
3-8	กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมหลักสูตรการวางแผนพัฒนาการ ท่องเที่ยว	216
3-9	กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมหลักสูตรการต้อนรับนักท่องเที่ยว ..	217

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
3-10	กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมหลักสูตรการจัดงานประเพณีและการแสดง	217
3-11	กระบวนการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ...	218
3-12	โครงสร้างของหลักสูตรการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	219
3-13	โครงสร้างของหลักสูตรการต้อนรับนักท่องเที่ยว	223
3-14	โครงสร้างหลักสูตรการอบรมการจัดงานประเพณีและการแสดง	225
3-15	โครงสร้างของหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	228
3-16	ผลการประเมินศักยภาพหลักสูตรอบรมการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว	233
3-17	ผลการประเมินศักยภาพหลักสูตรอบรมการต้อนรับนักท่องเที่ยว	235
3-18	ผลการประเมินตนเองของผู้เข้าอบรมการต้อนรับนักท่องเที่ยว	236
3-19	ผลการประเมินศักยภาพหลักสูตรอบรมการจัดงานประเพณีและการแสดง	238
3-20	ผลการประเมินศักยภาพหลักสูตรอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	239
3-21	ผลการประเมินตนเองของผู้เข้าอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	240
3-22	กิจกรรมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป้าหมายเพื่อรองรับการท่องเที่ยวตำบลบ้านแซว	244
3-23	คุณภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของตำบลบ้านแซว	249
4	ผลของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่มีต่อชุมชน	296

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงเส้นทางเชื่อมโยงแนวเหนือ-ใต้	2
2	แสดงความเชื่อมโยงระหว่างโครงการวิจัยย่อย	6
3	แสดงความเชื่อมโยงของที่พักโฮมสเตย์กับกิจกรรมท่องเที่ยวอื่นๆ	7
1-1	กรอบแนวคิดในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยว	15
1-2	ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการวิจัยกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม	25
1-3	แสดงการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่าง ๆ ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ	27
1-4	แผนที่จังหวัดเชียงรายและที่ตั้งของตำบลบ้านแซว	44
1-5	แผนที่เขตตำบลบ้านแซว	44
1-6	วัดพระธาตุมังชัง	46
1-7	วัดนันทารามไถลือบ้านวังชาง	47
1-8	วัดศรีห้วยวานและพระเชียงแสนสิ่งหนึ่ง	48
1-9	วัดเกาะผาคำ	48
1-10	วัดสันทรายทองงาม	49
1-11	ฝูงนกน้ำและการวางไข่ของนกบนหาดข้างตาย	51
1-12	วิถีชีวิตริมน้ำโขงบ้านสบกก	51
1-13	การเลี้ยงหมูหลุมบ้านสบกก	52
1-14	วัดบ้านแซวและพระสิงห์คำ	54
1-15	ศูนย์การเรียนรู้เกษตรพอเพียงของนายอินผ่อง แก้วคำ	54
1-16	บ่อเลี้ยงจิ้งหรีดด้วยผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ	56
1-17	เชิงอีสานและกลุ่มกลองยาวบ้านท่าขันทอง	57
1-18	ผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านท่าขันทอง	57
1-19	โฮมสเตย์บ้านท่าขันทอง	57
1-20	หลวงพ่อสวนดอกและหัวใจพระเจ้า	59
1-21	ทำเรือและจุดผ่อนปรนไทย-ลาว บ้านสวนดอก	60
1-22	หาดหินและสาหร่ายไถที่บ้านสวนดอก	60
1-23	แหล่งศิลาแลงริมแม่น้ำโขง	61
1-24	พระพุทธรูปใหญ่เมืองสุวรรณโคมคำ	63
1-25	แผนที่เมืองโบราณสุวรรณโคมคำ	63

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
1-26	แผนที่เส้นทางอิมบิญาไหว้พระ 9 วัด 67
1-27	แผนที่เส้นทาง ความสุขของความพอเพียง 69
1-28	การปรับปรุงป้ายและสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวบ้านวังช้าง 70
1-29	การปรับปรุงป้ายวัดสวนดอก 70
1-30	ป้ายแสดงแผนผังศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 71
1-31	กิจกรรมผู้ว่าพาเที่ยวที่ตำบลบ้านแซว 72
1-32	จุดท่องเที่ยวหลักบริเวณริมน้ำโขง 74
1-33	กิจกรรมสำรวจเส้นทางในแม่น้ำโขง 78
1-34	แผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเส้นทางอิสระแห่งสายน้ำ 79
1-35	กิจกรรมเก็บหินเพื่อทำลานหินนวดผ้าทอ 80
1-36	การปรับปรุงทำน้ำบ้านสบกกและที่พักผ่อนชมวิว 81
1-37	กิจกรรมทดสอบเส้นทาง 82
2-1	กรอบแนวคิดของการวิจัย 105
2-2	แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง 114
2-3	สถานบริการของชุมชน 125
2-4	อาชีพของชุมชน 126
2-5	วิถีชีวิตชุมชนบ้านท่าขันทอง 128
2-6	การจัดประชุมกับชุมชน 130
2-7	การประชุมเลือกคณะกรรมการโฮมสเตย์และสร้างความเข้าใจในมาตรฐานโฮมสเตย์ 134
2-8	ศูนย์ประสานงานโฮมสเตย์ 135
2-9	การติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์โฮมสเตย์ของชุมชน 136
2-10	การประชาสัมพันธ์ทางสถานีโทรทัศน์ไทย PBS 137
2-11	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักศึกษา กับชุมชน 145
2-12	การศึกษาคุณภาพของชุมชน 146
2-13	การอบรมมาตรฐานการบริการอาหารโฮมสเตย์ 149
2-14	กระบวนการพัฒนามาตรฐานโฮมสเตย์ 150
2-15	บ้านที่พร้อมยื่นขอรับประเมินมาตรฐานโฮมสเตย์ 152
3-1	องค์ประกอบของการท่องเที่ยว 189

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
3-2	ความสัมพันธ์ของอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยว	190
3-3	ตัวแบบของแมนวารีงและเอลตัน	195
3-4	Simple Model	196
4	ความสัมพันธ์ของโครงการวิจัยกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	281

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อที่ใช้ในการวิจัย

ปชด.	หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน
รพช.	สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท
สปป.ลาว	สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
สอบต.	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
อบต.	องค์การบริหารส่วนตำบล
อ.ป.พ.ร	โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน
อ.พ.ป.	อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง
R3E/R3A	ถนนหมายเลข 3 เริ่มจากนครคุนหมิง ประเทศจีน ถึงแขวงบ่อแก้วสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อเชื่อมต่อมาอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
TAO	องค์การบริหารส่วนตำบล (Tambon Administration Organization)
UNWTO	องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization)